

УДК 332.122:338.43

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Лазарева О.В., Михайловська А.М., Хапун О.С.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

В статті проаналізовано соціально-економічний стан сільських територій в умовах сьогодення. Досліджені роботи відомих вчених та науковців, які розробили теоритико-методичні основи соціально-економічного розвитку сільських територій. Визначені актуальні проблеми, що зумовлюють необхідність пошуку, розробки та реалізації стратегій і програм розвитку сільських територій. Обґрунтовані загрози та перешкоди соціально-економічному розвитку сільських територій. Внесені рекомендації щодо поліпшення соціального та економічного становища на селі та усунення проблем соціально-економічного розвитку сільських територій.

Ключові слова: сільська територія, соціально-економічний розвиток сільських територій, соціально-економічна ситуація, Державна цільова програма сталого розвитку сільських територій, аграрна політика.

Постановка проблеми. Сільські території є важливою соціально-економічною ланкою економіки України, де сконцентровані не тільки природні, а й людські та виробничі ресурси. Тому соціально-економічний розвиток сільських територій є важливою складовою соціальної та регіональної політики еколого-економічної політики. Саме сприяння їх розвитку підсилює конкурентоспроможність економіки та зміцнює їх продовольчу безпеку. Через те соціально-економічний розвиток господарства зумовлює необхідність пошуку, розробки та реалізації стратегій і програм соціально-економічного розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціально-економічного розвитку сільських територій завжди було актуальним, досліджувалось багатьма відомими вченими та науковцями, такими як: В.Г. Андрійчук, О.Г. Булавка, П.І. Гайдуцький, Ю.Е. Губені, М.Ф. Кропивко, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Онищенко, Б.Я. Панасюк, П.Т. Саблук, В.К. Терещенко, В.І. Тьоткін, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин та інші.

Так, П.І. Гайдуцький [1, с. 86] вважає, що нерозмежованість заходів підтримки сільського господарства та сільської території викривляє реальну картину підтримки аграрного сектора.

М.Ф. Кропивко [2] підтримує думку П.І. Гайдуцького та стверджує, що галузеві та регіональні програми мають бути диференційованими, а розвиток сільських територій повинен бути прерогативою органів місцевого самоврядування.

В.Я. Месель-Веселяк [3] вважає, що реформування земельних відносин і відносин власності в сільському господарстві має важливе значення для соціально-економічного розвитку сільських територій.

О.М. Онищенко та В.В. Юрчишин [4] асоціюють сільський розвиток з аграрною політикою. На їхню думку, аграрний устрій можна розглядати з позицій відображення в ньому системного прояву суспільно-політичних і соціально-економічних відносин в аграрному секторі, які узгоджуються за стратегічним цільовим призначенням і формами прояву із суспільно-політичним устроєм.

Відродження сільських територій, на думку Б.Я. Панасюка [5], є можливим за умови виведення сільського господарства із скрутного становища, відновлення його виробничої бази, кооперації сільськогосподарського виробництва з переробною промисловістю і торгівлею.

П.Т. Саблук [6, с. 11] вважає, що функціонування кожного сільського населеного пункту, розбудова його інфраструктури і доходи його жителів мають забезпечуватися за рахунок оптимізації використання сільськогосподарських угідь, регулювання цін на аграрну продукцію, організації аграрного ринку, тобто за допомогою механізмів аграрної політики.

В.І. Тьоткін [7] схиляється до застосування західноєвропейської моделі використання та благоустрою сільських територій, що ґрунтується на можливостях багатофункціонального екологічно зрівноваженого їхнього розвитку, передбачає диференціацію сільського та аграрного розвитку.

Не дивлячись на значну кількість досліджень різних вчених та науковців, ця проблема залишається досліджена на недостатньому рівні, тому вимагає подальшого вивчення з врахуванням умов сьогодення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. До тепер сільським територіям характерний низький соціально-економічний розвиток, незначний вибір форм використання трудового потенціалу, а основним видом діяльності є сільськогосподарське виробництво. У сільській місцевості спостерігається високий рівень безробіття, постійно збільшується кількість селян, які мігрують до міста, погіршується виробнича і соціальна інфраструктура. Перераховані проблеми зумовлюють необхідність пошуку, розробки та реалізації стратегій і програм розвитку сільських територій. Розвиток має базуватися на нових засадах організаційного забезпечення і фінансування, передбачати залучення інвестиційних ресурсів та врахування потреб сільського населення.

Мета статті. Метою цієї роботи є аналіз та розробка практичних рекомендацій щодо усунення проблем соціально-економічного розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічний розвиток визначається як незворотній процес спрямованої та закономірної зміни системи на підставі врахування її унікальності, відносної стійкості і протидії змінам [8, с. 68]. Соціальний та економічний розвиток сільських територій є одним з основних пріоритетів державної політики України, спрямованої на підвищення стандартів життя сільського населення, зростання ефективності функціонування агро-

промислового комплексу України, поліпшення якості людського капіталу та забезпечення високих стандартів якості життя.

Однією із проблем сучасного стану сільських територій є відсутність соціальних стандартів якості життя сільського населення. Особливе значення для соціально-економічного розвитку сільських територій України має розробка та реалізація Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року [9] та Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року [10]. Метою Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року є забезпечення сталого розвитку сільських територій, підвищення рівня життя сільського населення, охорона навколишнього природного середовища, збереження природних, трудових і виробничих ресурсів, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва. Виходячи з вищесказаного, можна сказати, що соціально-економічний розвиток сільських територій – це необоротна, спрямована, закономірна зміна економічного середовища та соціальної інфраструктури території, внаслідок чого відбувається створення нового якісного стану [11, с. 21].

Розвиток сільських територій Україні має важливе соціально-економічне значення, оскільки тут проживає 31% (13 256 185 осіб) українського населення, налічується 28441 сіл, 80% поселень – території з чисельністю мешканців менше, ніж одна тисяча осіб. Працездатна чисельність сільських жителів налічує 8,3 млн осіб. В той же час безпосередньо у сільськогосподарському виробництві України зайнято не більше 2,3 млн жителів села працездатного віку [12, с. 84]. Нинішня соціально-економічна ситуація в сільській місцевості перебуває в критичній фазі, яка призводить до дестабілізації всієї економічної ситуації країни [13]. За таких умов варто виділити два взаємопов'язаних чинники, таких як: необхідність соціально-економічної перебудови українського села, яка спрямована на створення і розвиток високопродуктивного сільського господарства, та значний трудовий потенціал. Але, варто відзначити, що одна його частина перебуває в пошуках заробітку, інша — емігрує в інші країни [8, с. 69].

Одним із гальмуючих чинників сталого розвитку сільських територій є їх недостатня інвестиційна привабливість та низька ефективність використання інвестиційних ресурсів. Основний зміст інвестиційного забезпечення сталого розвитку сільських територій — сукупність ресурсів і заходів, умов необхідних для здійснення відповідного ефективного інвестування, що забезпечить зрівноважений і рівномірний розвиток села. Так, території мають інтегруватися в урбанізовану систему, і без цього інвестиції залучити неможливо. Відносно інвестицій, тут працює підхід знизу вгору, з якого почали, коли люди самі розробляють свої програми розвитку, вони їх реалізують, а фінансування здійснюється на основі фандрайзингу [11, с. 21].

Вважаємо, що до основних загроз та перешкод соціально-економічному розвитку сільських територій відносяться:

- несприятливі природно-кліматичні умови для ведення виробництва на селі;
- надмірне антропогенне навантаження на природно-ресурсний потенціал;
- стримування процесів збалансованого ведення сільськогосподарського виробництва та злагодженого соціально-економічного розвитку сільських територій;
- несприятливі соціально-демографічні процеси та явища, що визначають рівень життя населення на селі.

Враховуючи досвід соціально-економічного розвитку сільських територій, слід виділити основні акценти, які в подальшому можливо буде реалізовувати в Україні:

- комплексність, що передбачає передбачення можливих видів господарської діяльності, заняття якими зможе підвищити доходи сільського населення;
- використання при розробці проектів розвитку сільських територій методів форсайту, що дозволить передбачити стан об'єкта прогнозування у майбутньому;
- широка участь населення у розробці і реалізації проектів перспективного розвитку сільських територій, досягнення ефективного введення виробництва на основі збалансованого використання природно-ресурсного потенціалу;
- фокусування зусиль на місцеві ресурси задля досягнення цілей сталого розвитку сільських територій за рахунок мобілізації наявних ресурсів, що має відігравати важливу роль для забезпечення зайнятості населення та доходів сільськогосподарських виробників.

Політика розвитку сільських територій активізує потоки ресурсів між різними секторами. При цьому врахування досвіду європейської моделі сільського розвитку дозволяє в сільському господарстві підвищити продуктивність праці та перейти збалансовану модель розвитку. Варто зазначити, що соціально-економічний аспект аграрних перетворень має постійно перебувати у полі зору держави і господарських структур. Аграрна політика має бути спрямована на забезпечення збалансованого розвитку сільських територій, формування конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва та забезпечення його багатofункціональності.

Вважаємо, що покращення соціального та економічного становища на селі вимагає здійснення таких перетворень в аграрному секторі економіки, які б дозволили ефективно використовувати природно-ресурсний потенціал для забезпечення сталого розвитку. Потрібно розробити механізми стимулювання розвитку сільських територій на основі дієвого використання ресурсного потенціалу. Слід налагодити ефективну кооперацію між господарюючими суб'єктами, що дозволить позбавити посередницькі ланки у просуванні сільськогосподарської продукції від товаровиробника до споживача. Треба забезпечувати дієву систему природоохоронних заходів, які мають бути спрямовані на поліпшення екологічного стану земельних ресурсів. Для поліпшення соціально-економічного стану сільських територій необхідно здійснювати дієвий моніторинг земель та його результатами забезпечувати виконання заходів, спрямованих на підвищення родючості ґрунтів.

Варто проводити дієве ґрунтове обстеження, яке має враховувати екологічний стан ґрунту, враховувати показники, що визначають родючість ґрунту.

Висновки і пропозиції. Враховуючи вище викладені положення, можна зробити висновок, що врахування пріоритетів розвитку сільських територій сприятиме ефективному використанню земельно-ресурсного потенціалу та досягнення стандартів життя, що відповідають кращим зразкам світового досвіду. Відтак, основною метою державної економічної та соціальної політики села має бути забезпечення комплексного,

збалансованого соціально-економічного розвитку сільських територій, при якому зросла б їх роль в умовах введення виробництва на селі та створення сприятливого середовища проживання сільського населення. Таким чином, в умовах загострення кризових явищ в економіці аграрного сектора, коли відчувається недостатність ресурсів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток територій, запропоновані заходи щодо злагодженого розвитку сільських територій.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на врахування інноваційних підходів до формування введення виробництва на селі.

Список літератури:

1. Гайдучкий П.І. Про основні засади реформування системи державної підтримки сільського господарства та сільської території / П.І. Гайдучкий // Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: матеріали сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. – К., 2005. – С. 85-93.
2. Кропивко М.Ф. Організація державного та самоврядного управління розвитком сільських територій / М.Ф. Кропивко // Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: матеріали сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. – К., 2005. – С. 120-123.
3. Месель-Веселяк В.Я. Реформування аграрного сектора України (результати, проблеми) / В.Я. Месель-Веселяк // Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: матеріали сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. – К., 2005. – С. 182-189.
4. Онищенко О.М. Концептуальні проблеми майбутнього українського села і селянства / О.М. Онищенко, В.В. Юрчишин // Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: матеріали сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. – К., 2005. – С. 41-50.
5. Панасюк Б.Я. Шлях до відродження села / Б.Я. Панасюк // Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: матеріали сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. – К., 2005. – С. 211-217.
6. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / П.Т. Саблук // Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: матеріали сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. – К., 2005. – С. 4-18.
7. Тьоткін В.І. Удосконалення державної політики соціального розвитку українського села / В.І. Тьоткін // Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: матеріали сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. – К., 2005. – С. 32-41.
8. Коробка С.В. Проблеми соціально-економічного розвитку сільських територій в Україні / С.В. Коробка, Т.Г. Пенцак // Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького. – 2017. – № 76. – С. 67-71.
9. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс] / Міністерство аграрної політики та продовольства України. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.
10. Державна цільова програма сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року [Електронний ресурс] / Міністерство аграрної політики та продовольства України. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.
11. Харчук С.А. Соціально-економічний розвиток сільських територій: проблеми та шляхи вирішення / Харчук С.А. // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 15. – С. 20-23.
12. Україна у цифрах у 2017 році. – Статистичний збірник. – За ред. Вернера І.Є. – К.: ТОВ «Видавництво «Консультант». – 240 с.
13. Вишнеvsька О.М. Еколого-орієнтований підхід у забезпеченні сталого розвитку аграрного сектора / О.М. Вишнеvsька, Н.В. Бобровська // Економіст. – 2013. – Вип. 6. – С. 46-48.

Лазарева Е.В., Михайловская А.Н., Хапун Е.С.

Черноморский национальный университет имени Петра Могилы

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

Аннотация

В статье проанализировано социально-экономическое состояние сельских территорий на настоящий момент. Исследованы работы известных ученых, внесших теоритико-методические основы по социально-экономическому развитию сельских территорий. Определены актуальные проблемы, обуславливающие необходимость поиска, разработки и реализации стратегий и программ развития сельских территорий. Обоснованы угрозы и препятствия социально-экономического развития сельских территорий. Внесены практические рекомендации по улучшению социального и экономического состояния на селе и устранения проблем социально-экономического развития сельских территорий.

Ключевые слова: сельская территория, социально-экономическое развитие сельских территорий, социально-экономическая ситуация, Государственная целевая программа устойчивого развития сельских территорий, аграрная политика.

Lazarieva O.V., Mikhailovskaya A.N., Hapun O.S.

Petro Mohyla Black Sea National University

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIES

Summary

The article analyzes the socio-economic status of rural areas to date. The work of famous scientists and scholars who introduced theoretical and methodological foundations on the socio-economic development of rural areas has been researched. The actual problems, which determine the necessity of search, development and implementation of rural development strategies and programs, are determined. Grounded threats and obstacles to socio-economic development of rural areas. Practical recommendations for improving the socio-economic situation in rural areas and addressing the socio-economic development of rural areas have been made.

Keywords: rural territory, socio-economic development of rural territories, socio-economic situation, state target program of sustainable development of rural territories, agrarian policy.